

Nove knjige

Slovensko slovstvo

Anton Novačan: **Celjska kronika**. Dramatski mozaik v treh delih. Prvi del: Herman Celjski, drama v petih dejanjih. Izdala in založila Tiskovna zadruga v Ljubljani, 1928. Str. 111.

Novačan je zasnoval celjsko trilogijo Herman, Friderik, Urh. Dasi to zasnovi najtočneje označuje že skupni naslov »Kronika«, nam Herman sam kaže, da to ne bodo tragedije, ampak dramatsko prikazovanje celjske preteklosti, v kateri bo pisatelj iskal človeških usod in jim dal novo pesniško verjetnost. V zadregi pa smo, ako bi hoteli povedati, kaj je bilo pisatelju važnejše, ali razpredanje historizma z vsem današnjim idejno političnim čuvstvovanjem, ali usoda Celjanov in njena etična veljavnost. Eno prekriva drugo, pri tem pa živo čutimo, da se ljudje, njihovo hotenje in trpljenje umika pred historičnimi arabeskami in gesli, ki prepletajo vso igro. Novačanu je bližji Herman vladar kot Herman človek, tam pa, kjer je hotel odkrivati človeka v boju z vestjo in strastjo, je segel bolj po teatraličnih kot resnično pesniških vrednotah. Če Herman ureja svoje državniške račune s preziranjem najintimnejših človeških pravic in pri tem sam slepo in tudi zlobno streže svoji pohoti, ne more obveljati njegova beseda, s katero opraviči Veronikino usodo: »Življenje je borba s kaosom. Kdor vlada, je v borbi s kaosom in v borbi z mrakom ni vesti. Bog je na strani svetlih.« (Str. 105.) Prividi njegove razbičane vesti so pesniško slabo utemeljeni, so osamljen efekt v poteku dejanja; izreki o cerkvi in vladi so diplomatske izjave fevdnega gospoda, prav tako besede o narodu na str. 72, 73, 90. Vse premalo človeško je tedaj izveden boj za Hermanovo »jasno misel«. Prav tako čutimo, da je pisatelj pri kraljici Barbari, ki še ni »izsanjala dekliških sanj« (str. 77), tam, kjer se njena ženska tragika vzpne najvišje, nadomestil etos z vladarsko voljo; Barbaro morilko opraviči oče Herman — in njena vest je pokojna. Dasi Novačan res ni pisal tragedije, bi bil dejanja ljudi moral etično dognati, da bi čutili enotnost, ne pa mnogovrstne natrpanosti. Najpopolneje je pisatelj dognal Jošta, ki trdi: »Mi vsi smo njegove (Hermanove) volje zeleni listi« (str. 15) in v slepi dolžnosti obremenjuje svojo vest, da se mu ta os življenja prelomi in se končno sam sodi. Prav zato pa je zopet odveč njegov grmeči odhod: »Življenje moje, nagni se, življenje moje, padí« (str. 109), še bolj odveč pa so Hermanove besede o njem na str. 110. Zunanja sila, s katero se osebe same označujejo ali druga drugo sodijo, ubija notranjo moč dejanja; prav za prav je pisatelj pri oblikovanju sam že povedal efekte svojih pesniških oseb. V premajhni skrbi za pristnost izraza so mogle nastati sledeče in podobne besedne zveze: z demonsko kretnjo (Herman str. 68), z demonsko svojo voljo (Friderik str. 77) ali Hermanova poljščina na str. 75 in zlasti pa debata med Hermanom in Friderikom na str. 72 in 73, kjer izreka Friderik sledeče stavke: »Sofist si ti, sofist nevaren. Pozna te vsa Evropa, zavijača, ki sobesednika premoti s podlo logiko. Mene ne boš ukanil. Jaz kažem k tebi zvezane roke in to železje ni sofizem.«

Če poiščemo v »Hermanu« dramatični dogodek, vidimo Hermana sodnika svojega sina Friderika zaradi

umora njegove prve žene Elizabete Frankopanke. Ta sodba se dejansko ne izvrši, ker stopi v potek dejanja drugo, važnejše dejstvo: Hermanu pade v roke Veronika in njo je treba soditi. Te dogodke vodi s svojo dvolično igro žid Aron Salobir. Brez njega bi se niti en važen preokret v tej drami ne mogel zgoditi. On izigra Veroniko. Prav za prav ni jasno, ali jo izigra ali zaigra. Tudi ne čutimo, da bi ta »božja ličinka« res glodala na Hermanovih koreninah, ker samo igra in se končno po tuji usmiljenosti reši iz omrežja, kamor se je zamotala. Celjski tedaj tudi niso zadeli v njegove mreže, kakor trdi Aron (str. 44); židovstvo z vsemi maščujočimi se nakanami je le patetičen dramatičen rekvizit in ne spada k organskim osnovam drame. Prav zaradi tega je tudi središče drame, propad Friderikove skrivne žene Veronike, bolj izraz židove ponesrečene igre in ne Veronikine usodne volje. Novačanu je šlo za to, da razvija pred nami kolikor mogoče učinkovito igro, ni pa pretehtal pristnosti dramatičnih konfliktov, njihove etične smotnosti in pesniške vrednosti. Če po tej etično neurejeni, nesmotrni igri beremo na konci popolnoma shakespearsko tragično očiščenje (str. 110/11), moramo reči, da je Novačan imel voljo, tragično oblikovati Veroniko, ni pa zanj v najmanjši meri tragičen Herman.

Težišče Novačanovega dela je kljub dramatični razgibanosti vendarle epskega značaja. Hermanov celjski dvor, njegova »jasna misel«, vsa časovna barvitost, to je epika. Lahko rečemo, da je oda Eneja Silvija iz I. dejanja prepojila vso dramo in da drama govori predvsem celjsko slavo in velikost. Do dvajsetkrat se omenja Celje, njegove zvezde. Po tej strani lahko rečemo, da je Novačan napisal najbolj blestečo slovensko historijo in da v tem oziru Medvedove zgodovinske igre zaostajajo daleč in v zanosu i v koloritu, pa tudi po pesniški sili. Dasi tu srečujemo veliko osebnih pisateljeve tendenčnosti, bodisi v označbi oseb bodisi v anahronistični narodnopolitični idejnosti, moramo reči, da je »Herman« kot slovenska historija mestoma velika slovesna igra in da se v Hermanu gospodarju (II. dejanje) zmiselno vežejo niti naše narodne usode pred Celjani in za njimi. Historizem sam na sebi ni moč današnjih dni, toda ker ga bo Novačan razvijal še v obeh objavljenih dramah, mora vedeti, da bo kot dramatik bolje uspel le tedaj, če bo ravnal z dejanjem bolj ekonomično in bolj dosledno izvedel etos zgodovine.

S »Hermanom« smo dobili tretjo Veroniko Deseniško. Marsikje čutimo, kako blizu ob Župančiču je šel Novačan. Pojmovanje ljubezenske zveze med Friderikom in Veroniko je zelo sorodno, prav tako čutimo, da ima Herič mnogo potez Župančičevih »slovenskih« ljudi. Tam, kjer se Župančič in Novačan srečujeta, je Župančič pesniško neprimerno globlji in čistejši; Novačan je pokazal, da je dramatik močnih potez, a neukročen literat; njegova drama je za slovensko zgodovinsko igro znaten napredek. F. K.

Janko Orožen: **Zgodovina Celja**. I. del. Prazgodovinska in rimska Celeja. Z arheološkim vodnikom po muzeju, mestu in okolici. — II. del. Srednjeveško Celje kot središče državotvornega stremljenja; doba narodne samostojnosti, Savinjska marka, knezi in grofje Celjani. Založila Goričar & Leskovšek v Celju, 1927.

S prvim zvezkom te knjige smo dobili moderen vodnik po antičnem Celju. Tvarina je podana v dveh delih, katerih prvi nudi jasno in stvarno pisan zgodovinski oris antične Celeje, drugi pa arheološki vodnik po muzeju, mestu in okolici. Prav je, da je dodan tudi seznam drugim zanesenih ali izgubljenih celejskih spomenikov.

V razdelitvi tvarine in metodi opisov sledi Orožen v tem delu priznano zglednemu Abramičevemu Poetoviju, ki je izšel l. 1925. Orožnovi Celeji, kakor bi lahko nazvali 1. del, pa tudi domači zgodovinski literaturi bo to samo v prid, kajti pri takih izdajah se je treba sporazumeti za enoten shema. Želimo ob tej priliki samo, da bi Poetoviju in Celeji kmalu sledila še Emona, ki je po teh dveh publikacijah postala neodložljiva dolžnost naše znanosti.

Kolikor spada ocena znanstvenih rezultatov v okvir našega lista, lahko ugotovimo, da Orožen vestno reproducira izsledke specialne literature, v podrobnostih je pa le premnogo vprašanj še v diskusiji in je mogoča debata o naziranju, ki ga je O. osvojil. Tako nedvoumno o tolmačenju zgodovinskega ozadja nagrobnega napisa škofa Gaudencija, za katerega upamo, da se bo podrobni zgodovinski analizi krščanske antike na naši zemlji posrečilo točneje ga opredeliti. Tudi epigrafski značaj napisa in simbolična dekoracija nad njim ter jezik in slog teksta imajo svojo važnost. Nam se zdi datiranje v 4. stol. nesprijemljivo.

Drugi del slika Celje kot zbirališče državotvornega stremljenja. Po kratkem pregledu starejše srednjeveške dobe se osredotoči na povesti postanka rodbine celjskih grofov, njihove slave in usode ter končno razmeroma kratko oriše zgodovino srednjeveškega Celja in njegovih kulturnih razmer. Ta zadnji del nas ne zadovolji popolnoma, ker mislimo, da bi se dala topografska slika srednjeveškega Celja določneje podati, kakor nam jo nudita str. 145 in 146; posebno pa je gotovo, da bi se dalo iz starih poročil, stavbenih ostankov in mogoče tudi starih slik več dognati o stavbi zgodovini tako važnik stavb, kakor sta minoritska in opatijska cerkev. Kljub kritični porabi virov pa se je vrnilo tudi v to knjigo nevzdržno mnenje, da je bila sedanja kapela Matere Božje sedem žalosti postavljena šele 1613, dve sto let po prvotni kapeli sv. Treh kraljev, ki je stala na istem mestu. Stavbinsko lice tega najlepšega celjskega spomenika govori odločno proti takemu pojmovanju, ki se je pa že udomačilo v lokalni mestni zgodovini. Stavba je namreč lepa, v svojih detajlih izredno bogata zrelogotska arhitektura konca XIV. ali zač. XV. stol. in čisto nemogoče si je misliti, da bi jo bil kdo podrhl, ter 1613 nanovo sezidal v starih oblikah z zopetno porabo vseh važnih detajlov. Čas je, da ta zgodovinska zmota izgine iz literature in se kapela označa za to, kar je. Le pozlačeni kipi na konzolah pod baldahini na stenah so res baročni izdelki XVII. stol. Vse gradivo o zgodovini te kapele je nujno treba revidirati in njegovo tolmačenje spraviti v sklad z označenim stanjem.

V srednjeveško celjsko zgodovino bi kot ilustracija spadal poleg prekrasnega reliefa s Ptujске gore tudi votivni relief timpana portala, ki vodi v minoritski

cerkvi iz prezbiterija v zakristijo. Relief nam predstavlja Marijo z detetom na tronu, pred njo pa klečita dva moža v oblekah 2. pol. XIV. stol. v molitvenih pozah. Gre pri tem za dva portreta in zdi se mi verjetno, da za dva celjska grofa, katerih ugotovitev se mi ne zdi nemogoča. Slog kaže na 2. pol. XIV. stol. in ker imamo po smrti Hermana I. l. 1385 dvovladje Viljema († 1392) in Hermana II. († 1435), bi se dalo zagovarjati, da sta to ta dva, postanek reliefa pa določiti med 1385 in 1392. Če bi pa starostno razmerje in drugi zgodovinski momenti privedli do drugačnega zaključka, tudi prav. Mogoče bi prišla v diskusijo tudi Ulrik I. († 1368) in Herman I. († 1385), mogoče celo Herman II. in njegov sin Friderik II. Za sedaj naj samo opozorim na važnost tega vprašanja.

Nadaljevanje tega važnega lokalno zgodovinskega dela nestrpno pričakujemo. Frst.

Iz tujih literatur

Ukrajinsko slovstvo

M. Plevako, *Hrestomatija novoj ukrajinskoj literaturi* (M. Плевако, *Хрестоматія нової української літератури*). Kooperativne »Ruh« vidavništvo. Pjate vidannja. Harkiv 1927. Veliki 4°, str. 528. Cena 3'50 r (94'50 Din).

Prof. Plevako je izdal v peti izdaji svojo Hrestomatijo nove ukrajinske literature. Skuša nam predstaviti najvažnejše ukrajinske pesnike in pisatelje od osemdesetih let preteklega stoletja naprej.

Začenja z Ivanom Frankom (1856—1916), ki pomeni začetek nove dobe ne samo v književnosti, temveč tudi v drugih panogah duševnega življenja galiških Ukrajincev (Rusinov). Mladini osemdesetih in devetdesetih let je bil Franko to, kar ji je bil v petdesetih in šestdesetih letih Ševčenko. V poziciji je Franko pesnik kljubovalnosti, sile in svobode. Kot pripovednik je realistično navdahnjen slikar ukrajinskega življenja v Galiciji in zagovornik vseh preganjanih in zatiranih. Kot znanstvenik je glavni steber domače etnografije, zgodovine književnosti in jezikoslovstva. V svojem publicističnem in časnikarskem delovanju goreče zagovarja človeške in narodne pravice svojega zatiranega ljudstva. Ivanu Franku je posvetil prof. Plevako v svoji Hrestomatiji 56 strani. Po njegovem življenjepisu navaja v dveh posebnih poglavjih seznam vseh izdaj Frankovih spisov in vsa dela, ki se pečajo s Frankovo delavnostjo. Nato sledi 44 strani njegovih proizvodov v vezani in nevezani besedi. Že iz pesmi, še bolj pa iz komadov v prozi, kakor »Ovčar«, »Boa Constrictor« in »Moj zločin« se da ustvariti vsaj medla predstava Frankove mentalnosti. Še bolj bi se bilo mogoče živeti v Frankovo umetnost, če bi P. dodal še kratki črtici »Dober zaslužek in »Brez dela«.

Bedno ukrajinsko ljudstvo dobro razume pesnik Ivan Manžura (1851—1895). Mati mu je umrla v četrtem letu in od takrat je ostal sam s svojim očetom pijancem. V sedmem letu se je nekoč prebudil iz pijanosti v ječi s svojim očetom, kjer sta skupaj prebila več dni med najhujšimi zločinci. V devetem letu ga je dal oče v šolo. S svojo energijo se je znal mladi